

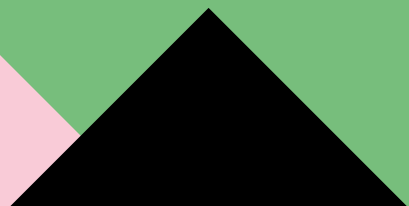
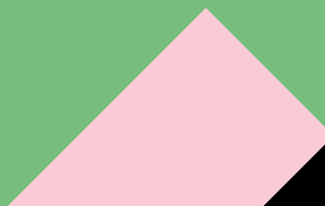
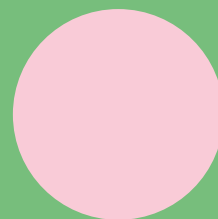
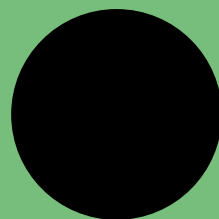

EducationLab
What works in education

Praktijkaart

Probleem- verkenning en doelstelling.

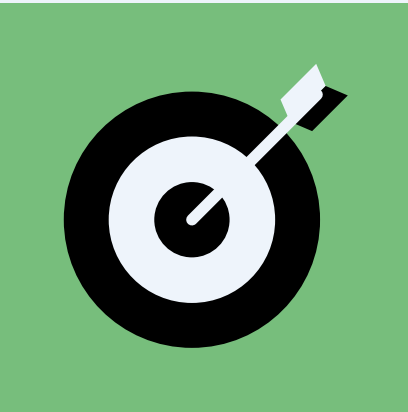
*Probleemverkenning
en doelstelling.*

Sanne van Wetten / Tijana Breuer
Universiteit Maastricht

Eva Naaijens / Martin Bootsma
Enigma onderwijs

Probleemverkenning en doelstelling.

Wat is doel van deze praktijkkaart?

Deze praktijkkaart heeft als doel om:

1. Een potentieel probleem in de ontwikkeling van de leerlingen te signaleren.
2. Het probleem te verkennen.
3. Een doel te formuleren om het probleem te verhelpen.
4. Een passende interventie te zoeken bij het gesignaleerde probleem.

Gezamenlijk leiden deze vier stappen tot een gedegen voorbereiding om actie te ondernemen om een probleem aan te pakken.

Voor welke groep kinderen en voor welke problemen?

Deze kaart is bedoeld voor het in kaart brengen van problemen die zich voordoen bij individuele leerlingen in je klas, problemen die zich voordoen op groeps- of op schoolniveau.

Kijk voor meer informatie

op onze website:

www.education-lab.nl

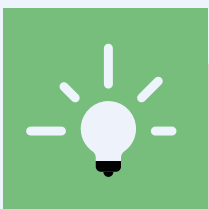
Wat moet er gedaan worden?

Stap 1: Signaleer het probleem en formuleer de aanleiding voor verder onderzoek.

De eerste stap houdt in dat je signaleert dat er een probleem is waar je je zorgen over maakt en dat dit signaal wordt uitgesproken. Problemen in de ontwikkeling van de leerlingen kunnen zich op verschillende vlakken voordoen zoals:

- Cognitief vlak (bijvoorbeeld op gebied van taal en rekenen)
- Socio-emotioneel vlak (bijvoorbeeld bij motivatie)
- Gedrag van de leerlingen

Een leraar van groep zes maakt zich bijvoorbeeld zorgen over de ontwikkeling van zijn/haar leerlingen op het gebied van begrijpend lezen. Het valt de leraar op dat meer leerlingen dan in voorgaande jaren moeite hebben met de lees oefeningen. De leraar bespreekt deze zorg met de intern begeleider en collega's. Als deze zorg door hen ook als problematisch wordt gezien, dan formuleert de leerkracht samen met de intern begeleider (en de betrokken collega's) op basis van de gesprekken en observaties de aanleiding voor verder onderzoek.

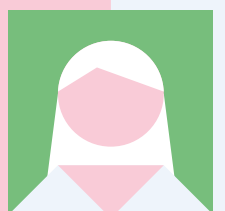

Praktische uitwerking¹: Na deze stap zou je de volgende zin moeten kunnen aanvullen:

Wij merken dat _____ *[aanleiding]*.

Voorbeelden:

- Wij merken dat onze leerlingen slecht lezen.
- Wij merken dat een leerling op school minder lekker in haar or zijn vel zit

1. De inspiratie van de praktische uitwerkingen in deze kaart komt van EEF (2013) THE DIY EVALUATION GUIDE. <https://educationendowmentfoundation.org.uk/tools/diy-guide/diy-summary/>.

Stap 2: Verken het probleem.

Bij deze stap worden de signalen uit Stap 1 concreet en meetbaar gemaakt en wordt het probleem nader onderzocht. In eerste instantie gaat het erom dat er bewijzen worden verzameld. Dit bewijs dient twee doelen:

1. Het geeft aan dat er daadwerkelijk een probleem in de ontwikkeling van de leerling (en) is (of niet)
2. Het biedt de mogelijkheid om het probleem in de ontwikkeling van de leerlingen (en) te volgen.

Als er later een interventie wordt ingezet met als doel het probleem op te lossen, kan dit bewijs ook handvatten bieden om te monitoren en te zien hoe het probleem zich vóór en ná de interventie ontwikkelt: neemt het probleem af of toe gedurende de tijd? Ook wordt dit bewijs gebruikt om te bepalen waar, bij wie en wanneer het probleem vooral voorkomt.

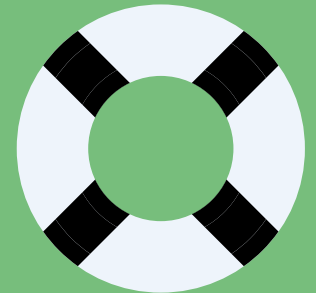
Stap 2a: Kies een instrument om gegevens mee te verzamelen.

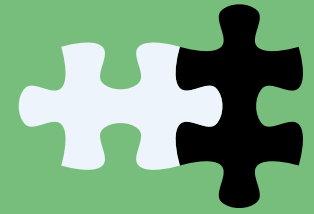
Om een probleem in de ontwikkeling van de leerlingen meetbaar te maken gebruik je instrumenten. De keuze voor een instrument dat het probleem in beeld kan brengen, is een belangrijke stap.

Er zijn veel mogelijke instrumenten, die verschillende relevante kenmerken in beeld kunnen brengen:

- Leerresultaten worden vaak met **toetsen** in kaart gebracht.
- **Vragenlijsten en interviews** worden ingezet om gegevens, zoals motivatie, attitudes, en persoonlijkheidskenmerken in kaart te kunnen brengen.
- **Observatielijsten en kijkwijzers** kunnen worden gebruikt om het gedrag van leerlingen in kaart te brengen.
- **Portfolio's en praktijkexamens** kunnen worden gebruikt om complexe vaardigheden in kaart te brengen, bijvoorbeeld creatieve vaardigheden of beroepsvaardigheden.
- **Gesprekken met ouders:** informatie over de observaties van de ouders in de thuissituatie.

De keuze voor een instrument dat het probleem in de ontwikkeling van de leerling(en) voor jou en je team naar tevredenheid in beeld kan brengen, is een belangrijke stap.

Allereerst moeten jij en je team overtuigd zijn dat het gekozen instrument de **relevante kenmerken** van het probleem voldoende in beeld brengt. De verleiding is groot om een instrument te kiezen dat al gebruikt wordt op school. Als dit instrument het probleem echter onvoldoende dekt, of als het niet relevant is, kan de probleemverkenning en een eventuele interventie nooit naar tevredenheid worden uitgevoerd. Men zal dan blijven twifelen of het probleem wel goed in kaart is gebracht, omdat het instrument niet relevant genoeg was. Kortom: als je het probleem wil oplossen, is de keuze van het juiste instrument erg belangrijk. Naast een relevant instrument, zijn er ook een aantal kwaliteitseisen waaraan een goed instrument moet voldoen. Zo moet het gekozen instrument **valide** en **betrouwbaar** zijn.

Valide betekent dat een instrument daadwerkelijk meet wat je wilt meten, en niet iets dat lijkt op wat je wil meten. Bijvoorbeeld, motivatie en doorzettingsvermogen hebben veel overeenkomsten, maar er zijn ook verschillen, als je motivatie wilt meten, dan moet je dus zeker weten dat je motivatie meet en niet doorzettingsvermogen.

Betrouwbaar betekent dat een instrument consistent hetzelfde meet, bijvoorbeeld over tijd, groepen leerlingen, of tussen beoordelaars. Als bijvoorbeeld het probleem tussen twee tijdstippen niet veranderd is, dan zou het instrument ook twee keer hetzelfde resultaat moeten opleveren.

Keuze voor een al door de school gebruikt instrument

Op school worden vaak al gegevens over de ontwikkeling van leerlingen verzameld. Denk hierbij aan toetsen of examens. Hieruit kan blijken dat leerlingen bijvoorbeeld slechter scoren op leesvaardigheid. Andere geregistreerde gegevens kunnen ook aangeven dat er een probleem is, zoals een toename van het kortdurend verzuim, of een afname van de beleefde sociale veiligheid (bijvoorbeeld gemeten met de monitor sociale veiligheid van de school).

Voordelen van gebruik bestaande instrumenten

Het gebruik van bestaande instrumenten heeft voordelen, omdat leerlingen, docenten of ander personeel geen extra testen of vragenlijsten hoeven af te nemen. Daarnaast zijn er vaak al voor meerdere jaren gegevens verzameld met het instrument. Dit kan gebruikt worden om de ontwikkeling van de leerlingen over meer jaren in kaart te brengen, waardoor ook toevallige schommelingen te zien zijn. Zo kan het zijn dat

de leerlingen in groep 6 van het voorgaande schooljaar uitzonderlijk hoog gescoord hebben. Hierdoor is de huidige daling van de begrijpend leesresultaten van de huidige groep 6 ten opzichte van vorig jaar te verwachten en hoeft dus niet te maken te hebben met ondermaatse leesvaardigheden van deze groep leerlingen.

Keuze voor een bestaand instrument, maar voor de school nieuw

In veel gevallen zijn er al instrumenten beschikbaar die je op jouw school kan gebruiken. Het blijft belangrijk om te beoordelen of het instrument van voldoende kwaliteit is. Je kan dit bijvoorbeeld doen door te kijken of je de maker van het instrument vertrouwt. Er zijn hiervoor een aantal opties waaruit je in elk geval kunt kiezen:

- Gerenommeerde instituten als de OESO (van o.a. PISA) en IEA (van o.a. PIRLS en TIMSS) maken veel vragenlijsten over allerlei onderwerpen die in de meeste gevallen vrij beschikbaar zijn op internet.
- Hulp vragen bij wetenschappers. Wetenschappers zijn vaak bereid hun kennis en kunde te delen met de werkpraktijk en kunnen je ondersteunen bij je zoektocht naar het juiste instrument.
- Nederlandse database met meer dan 800 instrumenten beoordeeld door psychologen, de COTAN-documentatie (<https://www.cotandocumentatie.nl/>). Ook hierin kan je op zoek gaan naar instrumenten.
- Vrij op het internet zoeken naar instrumenten en dan kijken of je literatuur kan vinden die de betrouwbaarheid en de validiteit van het instrument bespreekt. Maar pas op dat je niet verzandt in hele specialistische wetenschappelijke literatuur.

Stap 2b: Gegeven verzamelen als bewijs.

Gebruik je instrument in de praktijk om regelmatig gegevens te verzamelen over je probleem. Dit wil je doen omdat je de ontwikkeling van het probleem wilt volgen. Test bijvoorbeeld je leerlingen, zet een vragenlijst uit of gebruik observatielijsten om gedrag te observeren op het schoolplein. De verzamelde gegevens registreer je bijvoorbeeld in je leerlingvolgsysteem. Heb je ervoor gekozen om een instrument te gebruiken dat je al gebruikt op je school? Dan heb je wellicht eerder al gegevens verzameld en kan je meteen door naar de volgende stap.

Tijdens deze stap wordt tevens nagegaan of alle data de juiste kwaliteit heeft. Is de data bijvoorbeeld volledig? Missen er gegevens?

Stap 2c: Analyse: Wat is het probleem en bij wie doet het zich voor?

Tijdens deze stap wordt nauw bekeken wat het probleem is en bij wie het vooral voorkomt. Dit doe je door je gegevens te analyseren. Hiervoor zorg je allereerst dat alle gegevens **op één plek** komen te staan, bijvoorbeeld in je leerlingvolgsysteem, Excel of (voor de fanatiekelingen) in statistische software (zoals R/Rstudio). Het gaat dan niet alleen om de gegevens opgehaald met het instrument, maar alle voor de analyse relevante gegevens, zoals leeftijd of thuissituatie die bijvoorbeeld in de administratie van de school staan.

Voor de analyse ga je vervolgens kijken of je **patronen** kunt vinden in de data. Je vergelijkt bijvoorbeeld de gemiddelde scores (van toetsen of een meting van de sociaal-emotionele vaardigheden) tussen leerlingen in verschillende leerjaren of groepen. Het is ook mogelijk om te kijken of het probleem zich met name voordoet in een bepaalde periode of op een bepaald (vaardigheids)gebied. Door deze analyse te maken heb je een completer beeld van het probleem en heb je een idee op welk gebied of op welke leerlingen je interventie zich zou moeten richten.

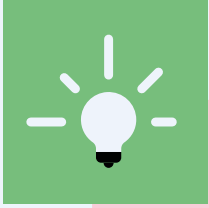
Praktische uitwerking: Na deze stap zou je de volgende zin moeten kunnen aanvullen:

Het bewijs dat is verzameld met _____ [*instrument*]
laat zien dat _____ [*het geoperationaliseerde probleem*]
en dat dit vooral zo is sinds/tussen/voor __ [*tijdstip/doelgroep/subonderdeel*].

Voorbeelden:

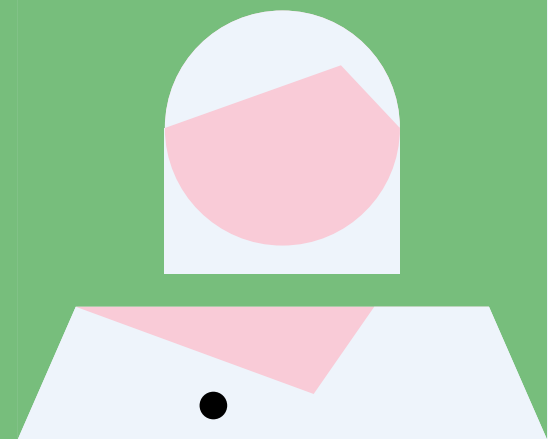
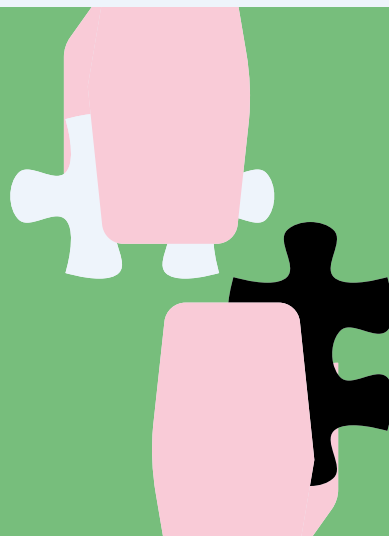
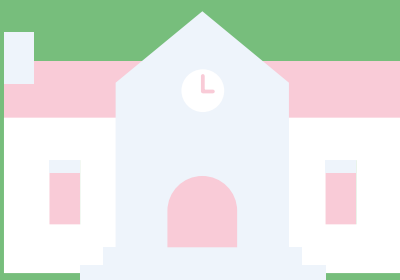
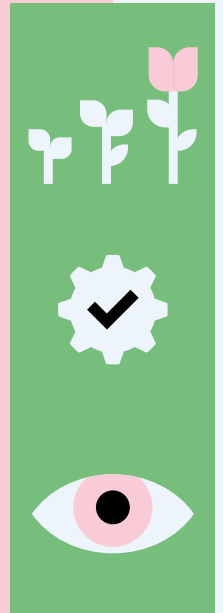
- Gegevens die verzameld zijn met de toetsen uit het Cito-leerlingvolgsysteem laten zien dat het percentage leerlingen in groep 6 dat niveau I of II voor begrijpend lezen haalt terugloopt t.o.v. de vorige afname bij deze leerlingen.
- Het bewijs dat is verzameld met de observatielijst van Zien! laat zien dat de score op de graadmeter Welbevinden lager is dan tijdens het vorige invulmoment en dat dit vooral zo is voor groep 7.

Mooi hulpmiddel: leergroeirapporten van het Nationaal Cohortonderzoek Onderwijs

De rapporten over leergroei van NCO (Nationaal Cohortonderzoek Onderwijs: <https://www.nationaalcohortonderzoek.nl>) zijn een uitstekend middel om leergroei op je school in kaart te brengen. Met behulp van deze rapporten kun je de leergroei op jouw school vergelijken met de landelijk gemiddelde leergroei en met de leergroei op scholen die op jouw school lijken. Daarnaast geeft deze rapportage ook inzicht in verschillen tussen de leergroei van leerlingen wanneer het gaat om hun achtergrond. Hiervoor gebruikt het NCO de toetsgegevens uit het leerlingvolgsysteem in het kader van het NCO-LVS-project. Mocht je deze inzichten over je school willen ontvangen en je school nog niet meedoet aan dit project kun je je school hier (link <https://www.nationaalcohortonderzoek.nl/lvs-project/>) opgeven.

Stap 2d: Mogelijke oorzaken benoemen

Om het probleem zo goed als mogelijk op te kunnen lossen, is het nodig om ook een beeld te hebben van de mogelijke oorzaken. Je kan hierover in gesprek gaan met je collega's en verzamelde informatie over de leerlingen nader bestuderen. Hierdoor kan je vaak de meest waarschijnlijke oorzaak of oorzaken aanwijzen en met die in je achterhoofd een interventie kiezen. Er kunnen verschillende dingen aan de hand zijn die te maken hebben met iets wat op school of buitenschool gebeurt (thuissituatie) of juist past bij de leerling. Leerlingen kunnen bijvoorbeeld ongeconcentreerd zijn tijdens de les, structureel een deel van de instructie missen en daardoor een leerachterstand ontwikkelen of juist een problematische thuissituatie hebben die hen van het leren weerhoudt. Sommige problemen (zoals gedrags- en leerproblematiek) vergen echter diepgaand onderzoek en hiervoor kan je in overleg met ouders de beste specialistische hulp (bijvoorbeeld van psychologen of orthopedagogen) inzetten.

Stap 3: Formuleer een doel

In Stap 2 zijn gegevens verzameld die het probleem inzichtelijk maken. Nu kan je jezelf een doel stellen. Voorbeeld: Een te laag percentage leerlingen in groep 5 scoort voldoende op een leestoets. Dit blijkt – uit Stap 2 – omdat 25 procent van de leerlingen onder het gewenste niveau scoort. In dit geval kan een doel als volgt geformuleerd worden: We willen dat nog maar 5 procent van de leerlingen onder het gewenste niveau scoort. Dit doel kan ook in absolute aantallen worden geformuleerd (mits de groep gelijk blijft): niet de huidige zeven, maar twee leerlingen scoren straks nog maar onder het gewenste niveau.

Stel een realistisch doel

Een belangrijk onderdeel van het gestelde doel is de hoeveelheid tijd die je hebt om het gestelde doel te kunnen bereiken. Houd het realistisch! Wanneer je je doel wilt bereiken is ook van belang dat je een interventie gaat uitkiezen. Als je op korte termijn resultaat wilt hebben zijn vaak andere interventies kansrijk dan wanneer je op lange termijn resultaat wilt hebben (zie toolkit Extra lessen). Als je bijvoorbeeld ziet dat de motivatie van de leerlingen erg laag is, dan kan je er voor kiezen om de intrinsieke motivatie van de leerlingen te verhogen met een interventie. Het kan echter een tijd duren voordat je de intrinsieke motivatie van de leerlingen verhoogt met de interventie, terwijl een interventie voor het verhogen van de extrinsieke motivatie (met bijvoorbeeld beloningen) eerder zal werken en leerprestaties wellicht nu al kunnen verhogen.

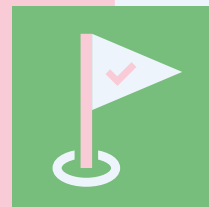

Praktische uitwerking: Na deze stap zou je de volgende zin moeten kunnen aanvullen:

We zouden graag voor _____ [eindtijdstip]
willen bereiken dat _____ [doel]
gemeten via _____ [instrument].

Voorbeelden:

- We zouden graag voor het einde van het huidige schooljaar willen bereiken dat 90% van onze groep 3 leerlingen voor technisch lezen een niveauwaarde tussen I en III scoort op de Cito E-3 toets.
- We zouden graag voor het einde van het huidige schooljaar willen bereiken dat driekwart van de leerlingen in groep 7 positief scoort op de graadmeter Welbevinden van de observatielijst van Zien.

Wat heb je hiervoor nodig?

- Materiaal waarmee gegevens geregistreerd en gedocumenteerd kunnen worden, bijvoorbeeld:
 - » Leerlingvolgsysteem
 - » Computer met Excel.
 - » Een account bij een programma waarin vragenlijsten kunnen worden gemaakt en uitgedeeld, bijv. SurveyMonkey.
- Samenwerking met betrokkenen, bijvoorbeeld:
 - » Bereidheid van leraren om mee te denken en te praten.
 - » Inhoudelijke kennis over een onderwerp.
 - » Bereidheid van leerlingen om een vragenlijst in te vullen.
- Tijd en kennis om de data te verzamelen, in te voeren en up-to-date te houden.

Wie voert het uit?

Het is verstandig om een klein team samen te stellen, met daarin in ieder geval:

- De leerkrachten en/of andere personeel (IB-er) die het probleem hebben gesignaleerd en daarover willen meedenken.
- De leraren) en/of andere personeel (IB-er) die kennis en vaardigheden hebben over het verzamelen en analyseren van data.

Hoe lang duurt het?

Dit verschilt per situatie. Als er al een relevant, valide en betrouwbaar instrument gebruikt wordt om het probleem in kaart te brengen en te verkennen, dan kunnen bovenstaande stappen tijdens twee bijeenkomsten worden uitgevoerd. Daarnaast moet er een data-analyse worden gemaakt. Als het instrument nog gekozen moet worden en vervolgens worden uitgezet in school, dan kunnen de drie genoemde stappen enkele weken of langer duren.

